NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.

2 COR. IV: 13.

JESUS CHRISTUS,

DE WAARACHTIGE GOD EN HET EEUWIGE LEVEN.

Wij weten, zegt de Apostel Joannes aan het ſlot van zijnen eerſten Zendbrief (Hoofdſt. V. v. 20) *dat de Zone Gods gekomen is, en heeft ons het verſtand gegeven, dat wij den Waarachtigen kennen. En wij zijn in den Waarachtigen* (namelijk) *in zijnen Zoon Jeſus Christus. Deze is de waarachtige God en het eeuwige leven* (1).

Meermalen in dit Blad beriepen wij ons op de uitſpraak dezer laatſte zinſnede als op een krachtig getuigenis van de eeuwige en waarachtige Godheid van onzen Heere Jeſus Christus, dezelve betrekkende (ook hier in overeenſtemming met onze voortreflijke Kantteekenaars) tot de even voorafgaande woorden, en dezelve derhalve verſtaande van den ZOON. Het is bekend hoe ſommigen, en dat niet ſlechts onder Arius of Socinus openbare aanhangers, om de kracht van dit getuigenis te ontzenuwen, de benamingen hier ter plaats: *Waarachtig God en het eeuwige leven*, van den Vader willen verſtaan hebben. Ons voornemen is, hier in het kort de onbeſtaanbaarheid dezer laatſte opvatting voornamelijk door drie bewijsredenen aan te toonen. De *eerſte* grondt zich op de kracht van het aanwijzend voornaamwoord: *deze* (οὗτος); de *tweede* op den zamenhang der Apostoliſche rede; de *derde* op de zamenvoeging der beide titelen: *de waarachtige God* EN *het eeuwige leven.*

Wat het *eerſte* dezer bewijzen betreft, het is bekend, dat zoowel in de Griekſche als in onze en andere talen, het voornaamwoord *deze*, *dit*, regelmatig en eigenlijk, betrekking heeft op het onmiddelijk voorgaande zelfſtandig naamwoord, hetzij eene zaak, of naam, of perſoon uitdrukkende. Nu is in de plaats hier voor onze oogen, het onmiddelijk voorgaande voorwerp der rede op het kennelijkst geen ander dan JESUS CHRISTUS: *Wij zijn in den Waarachtigen, in zijnen Zoon Jeſus Christus*, en daarop dadelijk: DEZE *is de waarachtige God en het eeuwige leven.* Wij weten wel, dat er op den ſtraks herinnerden regel eener gezonde ſpraakkunst uitzonderingen beſtaan; en wij willen den geleerden WINER die uitzondering gaarne aldus laten bepalen: *Het voornaamwoord* οὗτος *ſlaat zomwijlen niet op het naastvoorgaande, maar op een meer verwijderd naamwoord, dat, het hoofd-onderwerp uitdrukkende, daarom den ſchrijver zielkundig het naaste was* (1). De vraag zij dan nu alleen: welk was hier het hoofd-onderwerp van des Apostels rede? en hieromtrent is toch wel uit den zamenhang van geheel het vers en van geheel den brief (verg. Hoofdſt. I. v. 1 en volg.) klaar, dat het hier zeer bepaaldelijk *Gods Zoon* is. In allen gevalle is de door WINER en anderen te baat genomene gelijkſtelling tusſchen deze plaats en die van het Boek der Handelingen (IV. v. 11) gantsch ongepast. Immers wijst het zich *dáár* zonder eenige ſpraakkundige redeneering van zelve aan, dat door het woord *deze* (*is de ſteen die van ulieden de bouwlieden veracht is*, enz.) niet de genezene kreupelgeborene, hoe zeer het laatſte genoemd, kon verſtaan worden. De uitzondering op den gewonen regel wordt dus aangewezen door den ongerijmden zin, dien deszelfs ſtrenge toepasſing daar zoude geven. Geheel anders is het gelegen met de plaats, die wij *hier* onderzoeken. Daar beſtaat geene *ziel-* of *redekundige* grond hoegenaamd, (tenzij bij vooringenomenheid tegen de leer zelve van 's Heeren waarachtige Godheid), waarom de gewone en eigenaartige regel hier niet zoude mogen gelden. Ja, tot de

(1) *Οἴδαμεν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν. καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ χριστῷ· οὗτος ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος.*

(1) *Grammatik des neutestam. Sprachidioms*, Sect. 23.

uitzondering hier de toevlucht te nemen, ware der uitdrukking van den Apostel eene aan de Heilige Schrift geheel vreemde en onnatuurlijke dubbelzinnigheid toefchrijven. Zoo behoudt dan de gewone, de algemeentaalkundige regel hare volle kracht, en het voornaamwoord: *Deze*, ftaat hier op den even te voren genoemden naam van JESUS CHRISTUS, zonder eenigen billijken of redelijken twijfel (1).

Onze *tweede* bewijsrede grondt zich op den zamenhang der Apostolifche rede. *De Zone Gods*, leert de Apostel, *is gekomen*, *en heeft ons het verftand gegeven*, *dat wij den Waarachtigen* (dat is, als van zelve fpreekt, hier: *den Vader*) *kennen.* Door deze kennisfe *zijn wij in den Waarachtigen*, zijnde *in zijnen Zoon*, *Jefus Christus* (2). En welke is nu de grond van deze gemeenfchap met den Vader, dat *zijn* der geloovigen *in den Waarachtigen*, dewijl zij *in zijnen Zoon zijn?* Het antwoord is eenvoudig, bevattende tevens heel de grondleer van des Apostels Zendbrief, van zijn Evangelie, van geheel het Woord Gods; het is, om dat de Zoon zelve geen wezen buiten God is, maar met en gelijk de Vader, *de Waarachtige God*, van den Vader voorts perfoonlijk onderfcheiden door eene tweede benaming: *Deze is de Waarachtige God* EN HET EEUWIGE LEVEN. Men zie dezen zamenhang der Apostolifche verkondiging uitvoerig en met zooveel innigheid als waarheid ontwikkeld in het hieronder aangehaalde Vertoog van VENEMA p. 120 en volg.; maar vooral vergelijke men de kracht der gezonde opvatting van deze plaats met de flaauwheid van die der tegenpartij, welke de meergemelde ílotuitfpraak des Apostels van den meer verwijderden Perfoon *des Waarachtigen* (d. i. des Vaders) willende verftaan hebben, hem eigenlijk niet anders laten zeggen dan dit: *De Waarachtige is de Waarachtige God en het eeuwige leven;* terwijl integendeel de echte zin der woorden deze ontzachelijke flotfom van heel het Apostolifche getuigenis oplevert: »Van den Zone Gods die ons het verftand gegeven »heeft om zijnen Vader, den Waarachtigen, te kennen, »van dien Zoon, in wien wij zijnde daardoor tevens in »den Vader zijn, van JESUS CHRISTUS verklaren wij u, »dat Hij zelve *de Waarachtige God en het eeuwige le*»*ven is.*"

Het *derde* bewijs voor de zekerheid van dezen zin vinden wij in de naauwe en onverbreekbare zamenvoeging tusfchen de beide titelen *waarachtig God* EN *het eeuwige leven.* Uit dezelve volgt noodwendig dat beide de titelen van éénen en denzelfden Perfoon gezegd zijn. Die hier de *waarachtige God* genaamd wordt, van dien wordt tevens en als in éénen adem door den Apostel getuigd dat hij *het eeuwige leven* is. Deze laatfte benaming nu vinden wij nergens in de Schrift aan God den Vader gegeven, maar wel in den aanhef zelven van dezen Brief, en elders meer dan eens, aan den Zoon. Het is dan ook daarom, onder anderen, dat wij het gevoelen niet kunnen aannemen, hetwelk anders ook aan VENEMA fchijnt te behagen, dat hier namelijk te gelijk van den Vader en van den Zoon gezegd wordt: *Deze* (*of dit*) *is de waarachtige God en het eeuwige leven.* Doch, behalve dat de laatfte benaming, als wij reeds deden opmerken, met het perfoonlijk onderfcheidende des Vaders niet wel overeen komt, zoo zoude hier ook, in zulk een geval, een meervoudig gebruikt zijn: *Deze zijn* enz. even als in het Evangelie van denzelfden Apostel (H. X. v. 30) *Ik en de Vader* ZIJN *één.*

Te recht laat de Wel Eerwaarde LE ROY, nadat ook hij den echten en Godverheerlijkenden zin van de te dikwerf miskende plaats heeft aangewezen, nog deze gewigtige aanmerking volgen (1): »Hetgene (v. 21) volgt, »en waarmede de Brief geëindigd wordt, *Kinderkens*, »*bewaart u zelven van de afgoden*, *Amen!* ziet niet op »de heidenfche afgoden, van welke in den geheelen Brief »niets gefproken was, maar doelt op die dwalende lee»ringen omtrent de Godheid, op welke hij fteeds in de»zen Brief het oog heeft, waarbij de Vader zonder zijnen »Zoon wordt voorgefteld, en dus beiden te gelijk ver»loochend (verg. Hoofdft. II. v. 23), welke leeringen en »verbeeldingen van de Godheid, Johannes met regt door »de benaming van afgoden in hare verderfelijkheid en »God onteerenden aard voorftelt."

En buiten allen twijfel, (men houde het toch in deze dagen van afval en ontrouw, maar ook van aanbrekende oordeelen en heerlijkheden Gods fteeds voor oogen!) de ontkenning of wegredeneering van JESUS eeuwige en waarachtige Godheid is niets minder dan die *loochening van den Zoon*, welke ook de *loochening van den Vader is* (1 Joh. II. v. 22 en 23). Leeraars en Hoogleeraars in ons Vaderland, neemt het ook gij (en wel gij in de eerfte plaats,) ter harte! fchrikkelijk is Gods oordeel over *Schriftverdraaijing* (2 Petr. III. v. 16); maar over geene fchriklijker, mag men veilig ftellen, dan over die, welke gericht is tegen de majesteit en heerlijkheid van Hem, die in de dagen zijner zelfvernietiging van zich zelven en van zijnen Vader getuigde: *Daar is er één*, *die mijne eere zoekt*, *en oordeelt.* Joh. VIII. v. 50.

OVER DEN GROND VAN HET OPPERGEZAG EN DE PLICHTEN VAN OVERHEDEN EN ONDERDANEN.

J. J. LE ROY, *Bekroonde Verhandeling ter beantwoording der prijsvraag van het Stolpiaansch legaat.* Leid. 1834. 92 bl. in 4°.

I.

De vraag door Curatoren van het Stolpiaansch legaat ter beantwoording voorgefteld, is deze: »Daar er heden hevig getwist wordt over den grond van het oppergezag, en de plichten van Overheden en onderdanen, wordt gevraagd: welke waarheden en voorfchriften nopens deze beiden door Christus en zijne Apostelen

(2) VENEMA in zijne *Exercitationes de verâ Christi Divinitate* (de Loco 1 Joh. V. v. 20.) p. 133: »Pronomen demonftrativum, tale enim hic »occurrit, et non simpliciter relativum, SEMPER et natura rei et usu »linguae illud monstrat fubjectum, cujus proxima facta fuerat mentio NON »PER ACCIDENS ET OBITER, quod probè notandum, verum ex professo et »praecipuè, ut rectè posuit et vindicavit Placaeus.

(3) Joh. XIV. 20—23. XVII. v. 21. 1 Joh. I. v. 3. II. 24.

(1) *Goddelijke Openbaring des Bijbels*, Dl. II. bl. 556.

zijn geſteld, en hoe daaruit de hedendaagſche verſchillen moeten beſliſt worden?" Deze vraag bevat reeds in zich den grond van het hoofdgebrek, dat wij in deze anders hoogstbelangrijke Prijsverhandeling zullen moeten aanwijzen. Zij bevat de onderſtelling in zich, dat het geheele woord van God ons, als zoodanig, geenszins aangaat, en dat uit hetzelve moeten afgetrokken worden »de waarheden en voorſchriften, door Christus en zijne Apostelen geſteld." Van daar dan ook, dat de Eerwaardige Schrijver, offchoon nu en dan eenen terugblik in het Oud Verbond doende, en daarbij het ſpoor tot hooge en gewichtige waarheden banende, echter doorgaans dien vasten grondſlag mist, welke alleen door de onderlinge verbinding van Oud en Nieuw Verbond, zamen uitmakende één woord Gods, in de allerinnigſte en allernaauwſte éénigheid des Geestes ingegeven en daargeſteld, verſchaffen kan. — Hoe kon men toch hier Oud en Nieuw Verbond zoo uitdrukkelijk van één ſcheiden, daar Paulus zijne eerbiedige onderworpenheid aan het gezag der Overheid voor den Joodſchen Raad op het gebod Gods onder Israël grondt: *daar is geſchreven: »den Overſte uwes volks zult gij niet vloeken!"* Doch dit is doorgaans het geval in onzen tijd bij de beantwoording van opgegevene Prijsvragen, dat men, om die in den zin der opgave te behandelen, zich reeds op het grondgebied van den geest der Eeuw moet verplaatſen, en aldus een ſoms geheel verkeerd ſtandpunt verkrijgt.

Van daar is het, dat de Schrijver, die door geheel zijne Verhandeling heen zoo uitnemend veel gewichtigs zegt over de *plichten* van Overheid en onderdanen, daarentegen bijna niets of niets wezenlijks over den *grond* van het Oppergezag heeft. Wij moeten dus, alvorens ons nader met den inhoud van het ſtuk zelve bezig te houden, dit punt naar behooren vastſtellen (1).

De grond van alle heerſchappij ligt in het beeld van God. *God zeide: Laat ons menſchen maken naar onzen beeld, naar onze gelijkenisſe, dat zij heerſchappij hebben over de geheele aarde.— En God ſchiep den mensch naar zijn beeld; naar het beeld van God ſchiep Hij hem, man en wijf ſchiep Hij ze. En God zegende hen, en God zeide tot hun: weest vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde, en onderwerpt ze u, en hebt heerſchappij over de visſchen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over al het gedierte dat op de aarde kruipt* (2). Daarom was dan reeds in den ſtaat der rechtheid de eerſte mensch een goddelijk Heerſcher over al het geſchapene; en offchoon de mensch met zijnen val *die* heerſchappij, welke hem in zijn oorſpronkelijken ſtand was eigen geweest, verloor, nogtans heeft hij van het beeld Gods ook na dien val *zekere overblijfſelen* behouden (3), onder anderen ook in de verſchillende trappen en graden van heerſchappij zichtbaar, welke door God onder de menſchen geſteld zijn. Daarvan is de oudſte het *Vaderlijk gezag*, gegrond in het beeld van God, in zoover de vader als Hoofd zijns geſlachts, vooral in de patriarchale bedeeling, Hem vertegenwoordigt, *uit welken al het geslachte in de hemelen en op de aarde genaamd wordt* (1). Verder, toen de patriarchale bedeeling begon op te houden, formeerde zich het *Rechterlijk gezag*, waarvan men reeds bij de inſtelling der doodſtraf den eerſten grond mag aannemen (2), en eindelijk ontwikkelde zich uit de eene en andere macht (in Israël door onmiddelijke roeping en zalving, onder de andere volkeren door den gang en de natuur zelve der dingen, onder het beſtuur der hooge Voorzienigheid) de *Koninklijke waardigheid*; ook deze gegrond op het beeld van Hem die *een Koning der koningen*, *een Heer der Heeren is*, en onder Israël, naar deszelfs bijzondere bedeeling en onderſcheiding van alle andere van Gods openbaring verſtoken volkeren, de onmiddelijke Dienaar en Stedehouder, de Gezalfde des Heeren; van welk denkbeeld echter zich onder al de overige volkeren der Oudheid meer of min duidelijke, meer of min verbasterde, meer of min vermengde ſporen laten ontwaren; en hetwelk onder de bedeeling des Nieuwen Verbonds naar den aard der thans niet meer (of nog niet) onmiddelijke, maar middelijke Godsregering, door Jezus Christus, onzen Koning en Heer, over de Christenwereld, is herſteld en vernieuwd geworden; en dat zoowel met betrekking tot de Overheid in Republieken als in Vorſtendommen en Monarchiën.

Het is waar, deze beginſelen worden door onzen Schrijver niet geheel voorbijgezien. Op bl. 67 geeft hij aldus den oorſprong der Overheid op: »Het eerſte, natuurlijke onvervreemdbare en aan den mensch van zijne eerſte jeugd af aan zich van zelve opdringend Oppergezag is zeker het ouderlijk, bijzonder het *Vaderlijk gezag*. — Elk huisgezin, elke familie is als een Volk op zich zelve, waarover het opperbeſtuur door het natuurlijk gevoel zelve den Vader wordt toegekend. Zijn meerder en rijper doorzicht maakt hem tot den geſchiktſten Leidsman en natuurlijken Wetgever van de zijnen, wier meerdere zwakheid en geheele afhankelijkheid van hem, gepaard met minder doorzicht en ondervinding hem van zelve tot eerbied en onderwerping leidt. Zoo wordt dus de eerſte Staat geboren, en een natuurlijk beſef van oppermacht en gezag gevormd." Zoo juist als deze geheele voorſtelling is, zoo ongaarne misſen wij hier de voorſtelling van het *beeld van God*, die toch alleen den grond van dit gezag uitmaakt; een denkbeeld, ook daarom zoo vruchtbaar, wijl het den Regeerder in zijne onderzaten mede het beeld van God, offchoon in eene andere en ondergeſchikte betrekking, leert eerbie-

---

(1) Wij doen dit vooral naar aanleiding van twee opſtellen in de *Evangeliſche Kirchenzeitung* voor 1831; het ééne in Nr. 18 en 19 (*Vom göttlichen Rechte der Herrſcher nach protestantiſchen Grundsätzen*), het ander in Nr. 30 en 31. (*Die Grundzüge der Lehre der H. Schrift von der Obrigkeit.*)

(2) Gen. I. v. 26—28.

(3) *Nederl. Confesſie.* Art. 14.

(1) Eph. III. v. 15. Op deze zelfde wijze heeft ook het eerstgeboorterecht in deze aartsvaderlijke ſtammen, en later koninklijke geslachten en regeringen, zijnen grond in het beeld van Hem, die de *Zoon der liefde Gods is, de Eerstgeboren aller creature* (Col. II. v. 15), het *Hoofd van alle Overheid en macht* (cap. III. v. 10).

(2) Gen. IX. v. 6. Ook hier ligt de grond dezes gezags in het beeld van Hem wien reeds Abraham *den Rechter der ganſche aarde* noemt. Gen. XVIII. v. 25.

digen; en daarin de heiligste en krachtigste terugwijzing van alle tyrannij en onderdrukking daarstelt.

Niet minder juist is bij den Schrijver de voorstelling van den oorsprong des rechterlijken gezags op bl. 66: »Ja, houden wij onder het oog, hoe God aan Noach na den zondvloed, en in hem aan geheel het volgend menschdom, die wet der rechtvaardige vergelding tot weering van den doodslag heeft gegeven en ingesteld: »Wie 's menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden;" zoo worden wij daardoor geleid tot de gedachte, dat God ook wel omtrent de wijze hoe dit bevel uit te oefenen, nader onderricht zal gegeven hebben; waarmede de instelling van een gezag, aan hetwelk het zwaard der gerechtigheid was toevertrouwd, naauw was verknocht." Maar ook hier missen wij weder als den grond van dit gezag dat van den *Richter der gansche aarde*.

Volkomen naar waarheid vinden wij ook weder bij onzen Auteur op bl. 68 nevens den oorsprong der wettige en rechtmatige regeringen (in de Hoofden en Stamvaders der Volken) ook het eerste voorbeeld en den aanvang der onrechtmatige en geweldadige overheerschingen aangewezen. »Reeds vroeg (zegt hij) maakt de Schrift van eenen Nimrod melding, die eigendunkelijk gezag zich aanmatigde, door geweld hetzelve grondde en uitbreidde, en zoo de stichter werd van een, en wel het eerste der groote wereldrijken, zoo als in den loop der eeuwen verscheidene op aarde hebben plaats gehad, en elkander zijn opgevolgd, waarvan de wettige oorsprong niet duidelijk is aan te wijzen, maar welker geschiedenis integendeel, zoo ten opzichte van het ontstaan als de uitbreiding en bewindvoering zelve, blijken van geweld, onrecht en verdrukking oplevert." Doch zoo waarachtig deze opmerking is, zoo zeer missen wij, uit het overige, ook historische gedeelte des Ouden Verbonds, de aanwijzing, welke Vorsten de H. Schrift als wettige en rechtmatige Vorsten voorstelt, en welke daarentegen als ongerechtige Overheerschers en Tyrannen; en dit ware toch wel noodig geweest, daar wij gedurig in deze Verhandeling (en met recht) onderscheid vinden gemaakt, tusschen hetgeen onze Heer en zijne Apostelen hebben voorgeschreven met betrekking tot rechtmatige Koningen, en wat daarentegen met opzicht tot geweldadige en onrechtmatige heerschers. Maar van dit alles, waartoe de Schrijver zoo uitnemend berekend zoude geweest zijn, worden wij afgewezen met de enkele bemerking, zeker op grond van de inrichting der Prijsvraag zelve: »doch het zou ons te ver van het spoor brengen, daar wij alleen bepaaldelijk te spreken hebben van hetgeen Jezus hieromtrent gesteld heeft (bl. 9)." Wanneer men het geheel der uitspraken van Gods gansche Woord over den grond en de ordening der Overheid zamenvat, behoeft men ook niet (gelijk hier gedaan wordt) de toevlucht te nemen tot onderstellingen van een bijzonder verkeer van God met de menschen in den oudsten tijd, doch dat ons maar ten deele zoude bekend zijn (bl. 66). Immers de inrichting, eerst der patriarchale, daarna der rechterlijke, voorts der koninklijke overheidsvorm, is ons duidelijk genoeg in den Bijbel als eene verordening van Godswege voorgesteld; waarom wij ons dan ook niet zoo dikwijls op de »natuur" en de »stem Gods in het geweten" als tot formering dezes gezags en dezer banden geleid hebbende, behoeven te beroepen.

Maar is deze Verhandeling onvolledig met opzicht tot den waren grond van het oppergezag, zoowel als in betrekking tot de onderscheiding tusschen rechtmatige en onrechtmatige heerschappij, wij houden haar voor zeer voldoende in de voorstelling der plichten van Overheid en onderdanen, waartoe de leer van het Nieuwe Testament dan ook een overrijken voorraad biedt. Na de, reeds boven vermelde, korte en eenigzins oppervlakkige voordracht van eenige leeringen des Ouden Testaments, vindt men hier, eerst het onderwijs van Christus in verscheiden zijner gelijkenissen; voorts zijne leer betrekkelijk de eerbiediging der maatschappelijke verordeningen, zoo als zij destijds in het Joodsche Land bestonden; daarna in zijn voorbeeld zelve; dan de voorstelling van alle die plaatsen, waar 's Heeren woord en voorbeeld toont, hoe ver de Christen van die slaafsche onderwerping moet verwijderd zijn, welke het kwade, omdat het door de Overheid geschiedt, goed noemt, of zich daaraan medeplichtig maakt. Deze ontwikkeling (bl. 16—22) is voortreffelijk en verdient alle opmerking, omdat het ongeloof voorwendt, dat men, door het voordragen der leer van de heiligheid der machten, in het drijven van zulk eene blinde gehoorzaamheid zoude vervallen. Eindelijk, ten vijfde, wordt hier nog meer bijzonder in aanschouw genomen het gewichtig gezegde des Heeren: »Geeft den Keizer wat des Keizers is en Gode wat Godes is", en voorts de slotsom der waarheden en voorschriften opgegeven, welke door het een en ander kunnen worden opgemaakt uit Christus woord en voorbeeld opzichtelijk de plichten van overheden en onderdanen.

Niet min belangrijk is hetgene vervolgens van de leer en het voorbeeld der Apostelen wordt bijgebracht (bl. 32—75); en wel eerst hun gedrag en leer, naar aanleiding der geschiedenis in de *Handelingen der Apostelen*: 1°. ten opzichte der Romeinsche overheden; 2°. omtrent de Joodsche overheid; en bijzonder 3°. het gedrag van Apostel Paulus in onderscheiden gevallen. Doch wij kunnen ons niet vereenigen met het beweerde »dat Paulus wat sterk in zijne wijs van uitdrukking aan zijne drift (tegen Anania, den Voorzitter des Joodschen Raads) heeft bot gevierd (bl. 39, verg. Hand. XXIII. v. 2, 3)". Want hoe zou men zulk eene handelwijze overeenbrengen met de belofte des Heeren (Matth. X. v. 17. 20): *Het zal u in die ure gegeven worden, wat gij spreken zult, want gij zijt het niet die spreekt; maar 't is de Geest uws Vaders die in u spreekt?* Ook hier weder wordt overigens uitnemend aangewezen, hoever de Discipel van Jezus verwijderd is van die blinde en slaafsche onderwerping, welke de rechten der waarheid door openbaar getuigenis en vrijmoedige belijdenis, ook des noods tegen de Overheid, niet zou durven handhaven.

In de behandeling van de leer der Apostelen in hunne

zendbrieven worden weder bijzonder in aanſchouw genomen die twee beroemde plaatſen, de ééne uit het XIII[de] Hoofdſtuk van Paulus brief aan de Romeinen; de andere uit het II[de] Hoofdſtuk des eerſten Briefs van Petrus. Indien de Schrijver echter den boven door ons opgegeven grond en oorſprong der Overheid had op den voorgrond geſteld, hij zou hier de inſtelling der wettige Overheid niet behoeven aan te merken »als beſtaande in een Goddelijk bevel in het hart van den mensch, even als al wat goed en recht is, in het menſchelijk gemoed is ingeſchreven, en zich in hetzelve als van Gods wege aanprijst (bl. 48).” Ook hier ware de boven verlangde aanwijzing bepaaldelijk uit het Oude Testament noodig geweest, welk gezag de Bijbel als rechtmatig, welk daarentegen als ongerecht ſchildert (1); waardoor dan de beſliſſing dezer vraag niet aan de Romeinen, die *of* meer onderworpen aan het keizerſchap, *of* voor de oude Romeinſche vrijheid ijverende waren (bl. 47), behoefde overgelaten te worden; men vergelijke hiermede vooral bladz. 26, 27. Ook het recht van wederſtand tegen eene onwettige macht, of tegen hetgeen tegen Gods ſtellig gebod ſtrijdt, wordt hier op eene waardige wijze gehandhaafd. Eindelijk worden ook de revolutionaire woelingen en oproerzucht onzes leeftijds even waar als juist uit den tweeden Brief van Petrus en uit dien van Judas krachtig te recht gewezen.

(*Het tweede gedeelte in een volgend Nommer.*)

(1) Vooral daar de Schrijver de woorden αἱ δὲ οὖσαι (ἐξουσίαι) van de *wezenlijke* (rechtmatige) Overheden verklaart.

JOHAN DE LABADIE.

II.

Overgang tot de Gereformeerde kerk en verblijf te Montauban en Oranje.

De Labadie met de Biſschoppen van Orleans, Poitiers en Baſas, naar laatstgemelde plaats reizende, en wederom hoorende van de vervolgingen die hem om zijne Calviniſtiſche gevoelens ſtonden aangedaan te worden, zocht eindelijk onder het reizen de *Inſtitutio Religionis Christianae* van den Geneefſchen Hervormer in handen te krijgen, wiens werken hij nog altoos vermeden had te lezen, om met waarheid te kunnen zeggen, dat hij, hetgeen hij leerde, uit des Heeren woord en van zijnen Geest ontvangen had; en door de Oudvaderen zelfs, tegen welke men toch geen vooroordeel hebben konde, daarin bevestigd was geworden. Eenigen tijd daarna antwoordde hij aan eenen vriend, die hem naar zijn gevoelen over de Roomſche kerk vroeg: »dat hij geloofde de Roomſche geestelijkheid en derzelver Opperhoofd eindelijk een openbaren oorlog te zullen moeten aandoen, offchoon hij tot nog toe geen de minſte gedachten had om zich bij de Gereformeerden te voegen.” Doch als hij eenige maanden later op een kasteel nabij Toulouze zich ſchuil houdende, met de uiterſte verbittering door gewapende manſchappen, die op nieuw door zijne vijanden op hem afgezonden waren, was gezocht, en door eene ſchier wonderdadige bewaring Gods uit hunne handen ontkomen, zeide hij: Dit is de laatſte maal dat Rome mij zal vervolgen in het midden van haar gebied. Tot nog toe heb ik getracht haar te helpen en te genezen, binnen hare kerkgemeenſchap blijvende: nu is het tijd om mij van haar af te ſcheiden, en alzoo geheel tegen haar te verklaren.” Reeds lang toch had hij gezucht onder zoovele bijgeloovigheden en afgoderijen die hij in de kerk zag de overhand nemen. Met verbaasdheid was hij bevangen dat God aldaar zoo weinig in geest en waarheid, in geloof en liefde, en met zoo weinig eerbied voor zijne Goddelijke Majesteit, gediend werd; doch hij had er nimmer toe kunnen komen, om zoovele goede zielen als hij daar gevonden of voor de waarheid gewonnen had, achter te laten. Doch na het laatſte geweld te Toulouze hem aangedaan, zag hij duidelijk in, dat hij alles Gode moest aanbevelen en Hem volgen, onder verwachting van nog iets ten minſte voor hen te doen, door het voorbeeld dat hij hun ſtond te geven in zijnen uitgang uit de wereldſche en antichristelijke kerk die hem verſtiet; want hij had door eene lange en droevige ondervinding gezien, dat het niet mogelijk was die kerk inwendig te hervormen. Hij had ernſtig getracht haar te genezen en te herſtellen, en daarom veel uitgeſtaan en verdragen, maar zij wilde niet genezen worden.

Zijne inſtemming met de ſchriften van Calvyn moest hem natuurlijk doen beſluiten tot de Gereformeerden over te gaan. Doch reeds te Euſe, waar hij doortrekkende het Avondmaal wenschte te gebruiken, vond hij onder de Hervormden veel minder ware en levendige godsvrucht dan hij gehoopt had, wanneer hij meende onder die Gereformeerden, die zoo luide getuigden om dezelfde dingen, welke hem reeds zoolang tegenſtonden, uit de Roomſche kerk te zijn uitgegaan, eindelijk te zullen vinden »een volk dat Gode leefde door Jezus Christus, door in alles, het zij wat de leer en Godsdienst, het zij wat den wandel aangaat, hun gedrag te regelen naar de waarheid des Evangelies, of ten minſte dat zich met gemak daartoe zoude laten terug brengen.” Te Castets op het kasteel van den Grave de Favas, met wiens echtgenoote hij vermaagſchapt was, en waar hij goedgunstig ontvangen werd, ging hij voort met het bedaard overdenken, wat hij ſtond te ondernemen met zich tot de Gereformeerden te voegen; hetgeen hij ook deed met vele ſmeekingen om den Geest, en met het onderzoeken van de H. Schrift, gelijk ook van de historie des Concilies van Trente, benevens hetgeen Bellarmyn op het krachtigſte den Gereformeerden had tegengeworpen, aan de eene, en de herhaalde lezing van Calvyns *Inſtitutiën* aan de andere zijde.

Hoe meer hij biddend las en overpeinsde, des te meer werd hij overtuigd, dat hij door zich gereformeerd te verklaren, niets anders doen zoude, dan openbaar die waarheden te belijden, welke God voor lange in zijn hart gelegd en meer en meer opgeklaard had. Doch na dit beſluit openlijk te hebben bekend gemaakt, kon De Labadie niet veilig op het kasteel van den Graaf blijven

vertoeven. Hij moest vertrekken, en, eenigen tijd onzeker of hij zich naar Holland, naar Genève of Montauban zoude begeven, koos hij eindelijk de laatfte ftad tot zijn verblijf. Hier werd hij met veel ingenomenheid van alle de Profesforen en Predikanten ingehaald, welke hem hunne blijdfchap over zijne komst, en over 't gene God door hem gedaan had, betuigden. De Hoogleeraar Garisfoles, onder anderen, was zoo getroffen van hetgeen hij zag en gevoelde in zijnen omgang, dat hij aan zijn huisgezin zeide, niet te gelooven, dat er federt Calvijn en de eerfte Hervormers zulk een perfoon tot de gemeenfchap hunner kerk overgekomen was. Doch naauwelijks was hij daar op rust, of de Roomfchen vormden het plan om hem nog vóór het doen zijner belijdenis te vatten. Hij deed die echter kort daarop in de Confistorie onder het voorzitterfchap van den Heer de Lon, en daags daaraan openlijk in de kerk, waar hij na de predikatie verhaalde hetgeen God federt lang aan zijn harte gedaan, en waardoor Hij hem al toebereid had, om te komen tot deze belijdenis der waarheid, door zijne genade aan Hem geopenbaard; en waarom hij zooveel had moeten lijden onder het Pausdom, hetwelk hij nu verloochende.

Een jaar daarna ondervond hij de gevolgen van den wrok der Priesters door eene poging om hem met geheel zijn huisgezin met rottenkruid te vergiftigen, waaraan hij niet dan met levensgevaar en veel lijden ontkwam; hij belette dat men de bedrijvers van dit gruwelftuk zoude nafporen, offchoon er reeds waren die deswege onder zware vermoedens lagen.

Om hem te meer aan Montauban te verbinden, maakte men Labadie Rector van de Academie. In dezen post was hij niet minder zorgvuldig en ijverig om de Studenten tot zuivere zeden te brengen dan de anderen: hij volbracht dit, door, na eenigen van de wildften beftraft te hebben, de overige tot orde te leiden, en deed hen door zijne getrouwe vermaningen en waarfchuwingen een geheel andere wijze van leven volgen. Hij werd ook belast om uit naam der Academie aan die van Saumur te fchrijven, met uitnoodiging om ook daar het wereldsch en ongeregeld leven der ftudenten tegen te gaan en te bedwingen.

Doch dit ftrenge opzicht zoo wel als de vijandfchap van Roomfchen en Jezuïten lieten hem niet toe ook hier op den duur te blijven. Hij begaf zich in den jare 1656 van Montauban naar Oranje, waar hij terftond, niettegenftaande de heimelijke kunstenarijen zijner tegenftanders, volle befcherming genoot.

Gedurende den korten tijd dien hij te Oranje doorbracht, was hij voor dat Prinsdom en de handhaving der gereformeerde godsdienst en van 't recht des huizes van Oranje op hetzelve van groote dienst, terwijl het Franfche Hof de aanfpraken van het huis van Longueville, dat den Roomfchen ftoel zeer toegedaan was, ten fterkfte begunftigde. De Labadie, hiervan door den Gouverneur onderricht, bood zich aan, om zich op het kasteel te begeven, en hetzelve tot het laatfte toe voor den Prins en de gereformeerde Religie te verdedigen. Het Franfche Hof vond zich genoodzaakt den weg van onderhandeling in te flaan; maar vergaf federt nooit aan De Labadie de vurigheid van geest, die hij in deze zaak tegen hetzelve had aan den dag gelegd.

Als De Labadie dus ook te Oranje in groot gevaar was geraakt, en wachtende was, hoe hem God uit den kuil der leeuwen verlosfen zoude, zoo werd hem het beroep van de Franfche gemeente van Westminfter te Londen, welke hem eenparig, zonder dat er ééne ftem aan ontbrak, verlangde, ten zijnent gebracht. Hij zag hierin den vinger Gods, die hem door dit middel uit Oranje wilde trekken. Hij nam dus het beroep bij voorraad aan, inzonderheid van wege het gerucht van godzaligheid dat van de Engelfche gemeenten uitging, zich de volle aanneming voorbehoudende, tot dat hij in Engeland gekomen en de gemeente zoude gezien hebben.

Door Frankrijk heen te reizen was onveilig. Hij moest door Savoye en Zwitferland zijnen weg nemen; om alzoo den Rhijn af door Holland naar Engeland over te fchepen. Dan, offchoon hij Genève enkel wenschte door te trekken, de Goddelijke Voorzienigheid hield hem in die ftad op gedurende verfcheidene jaren; want zoodra hij daar was aangekomen, werd hij ernftig tot prediken uitgenoodigd, waarna hem van den Magistraat, de Predikanten en de gemeente met algemeene overeenftemming het beroep als Leeraar gewierd, ten welken einde men van de kerk te Westminfter wist te verkrijgen, dat dezelve hem in Zwitferland mocht laten, waartoe hij ook van zijnen kant niet ongenegen was, daar de zaken in Engeland door den terugkeer van Karel II. eene andere wending hadden genomen.

(*Het vervolg en slot later.*)

NEDERLANDSCHE HERINNERINGEN.

Rijk is de gefchiedenis van ons Vaderland, bepaaldelijk zedert de eeuw der Hervorming, aan merkwaardige tijdpunten, dagen van beflisfchenden invloed op de dierbaarfte belangen van Kerken en Staten, zoo buiten als binnen ons land. Wij ondernemen het niet, dezelve hier op te noemen; alleenlijk bij alle gelegenheden de bijzonderfte opmerkzaamheid aan te bevelen op hetgeen door het Godvreezende voorgeflacht *de Wonderen des Allerhoogften met Nederland* genoemd werd, achten wij een voornaam gedeelte te zijn van de beftemming van dit Blad. Eene proeve van zoodanige *Nederlandfche Herinneringen* als wij ftraks bedoelden, levert ons de befchouwing op van hetgeen, onder anderen, van vijftig tot vijftig jaren, onze latere gefchiedenis (van A°. 1500 tot op dezen dag) telkens als bij ontwikkeling voor onze oogen brengt.

Wij verplaatfen dan, allereerst, onze gedachten bij het flotjaar dier vijftiende eeuw, welke in zoo vele opzichten, even als de onze, eene eeuw der voorbereidingen mag genaamd worden. Wie is die Vorftelijke telg, die te Gend op den 24sten Februarij des jaars 1500 den huize van Bourgondië-Oostenrijk geboren werd? wien de Nederlandfche Abten op zijnen doopdag de Boeken

des Ouden en des Nieuwen Verbonds ten geschenke bieden, met het opschrift: *Onderzoekt* (1)? Het is Karel de Vijfde, de bestemde Heerscher over alle de Spaansche koninkrijken, over alle de Nederlandsche puikgewesten, over nieuw ontdekte werelden, over Europa's middelpunt en moedergrond: het Duitsche Keizerrijk! Groot zoude hij zijn boven alle Vorsten, zijne tijdgenooten en opvolgers; groot, als keizer van Duitschland tegenover Rome; groot, als erfgenaam van Bourgondië tegen over Frankrijk; groot, in het midden zijner wel gekozene krijgsoversten en staatslieden; groot, in het midden van vaderlijk beminde onderdanen; groot, door menigvuldigheid van gaven en talen, van werkzaamheden en ontwerpen; klein alleen tegenover dat dierbaar Godsontwerp, de Kerkhervorming, gelijktijdig met zijne regeering geboren en opgewassen, te vergeefsch door hem bestreden en gehaat. Zoo wel het geluk als de tegenspoed zijner wapenen en zijner staatkunde moest aan hare zaak dienstbaar zijn. Een oogenblik; en hij zag haar als aan zijne voeten! een ander oogenblik; en de hand van God had haar weder opgericht. Zat van wereldsche heerlijkheid en te loorstelling, oud vóór den tijd door vorstelijken arbeid en zorg, maar uitgeput vooral door zijne worstelingen tegen de beweging des levens, in zijne dagen aan de kerk van Christus vernieuwd, legt hij kroonen en scepters vrijwillig neder; en hij gaat, in de eenzaamheid zijner laatste dagen in de Schriften van Augustinus en Bernardus de troost en kracht dier leer te zoeken, die hij in het kleed der Hervorming had veroordeeld, en tot den bloede toe vervolgd (2).

Die herinnering leidt ons in het jaar van 1555, het jaar der vrede van Passau, en der bij die vrede bevestigde erkenning van Protestantsche Kerken en Staten. Dat was het namelijk voor Duitschland; in ons eerst zoo veel later bevoorrechte Vaderland stelt het ons de overdracht der Nederlanden voor op koning Philips. Op den vijf en twintigsten October van dat merkwaardige jaar, hetwelk de zestiende eeuw geschiedkundig in tweeën deelt, zien wij keizer Karel den afstand zijner machtige heerschappijen aanvangen met die der Nederlandsche. Te Brussel, omringd van allen den luister zijnes hofs en zijns geslachts, zijner dienaren en onderdanen, neemt hij een vorstelijk en vaderlijk afscheid van zijn volk, en draagt de regeering over aan een hem ongelijken, hoe ook in enkele trekken gelijkenden, zoon. Onder dezen, den Spaanschen opvolger van een Nederlandschen Vader, moest de vervolging der van God gezuiverde Godsdienst haren hoogsten trap bereiken, en uit die diepten zelve voor hare belijders het uur eener machtige uitleiding geboren worden. De prediking van het echte Evangelie wordt, te midden der vervolgingen, overal in de Nederlanden gehoord, weldra openbaar. Niettegenstaande alle vermengingen van menschelijke verkeerdheid en dwaasheid in de uitvoering, blijkt des te schitterender de Hervorming een werk niet uit menschen, maar uit God, die straks door teekenen en wonderen Nederland aan zijn Spaanschen Pharao ontrukt. Door welk eenen Mozes? Door Willem van Oranje, aan het hof en in de wijsheid van een vroeger en beter Pharao groot geworden. Met geheel zijn geslacht wordt hij geroepen tot een Goddelijken last voor eeuwen: de handhaving van heilige conscientievrijheid, de bescherming der hervorming, de grondlegging en bewaring van Nederlands vernieuwden staat en kerk. In het verbond met den Koning der koningen, zijnen God en Heiland, aanvaardt hij den last, voert dien uit, en bezegelt hem als martelaar met zijn bloed. Binnen de vijf en veertig laatste jaren dier zelfde eeuw, die de Hervorming zag geboren worden, Karel den Vijfde henengaan, Philips den Tweede vernederd en weggenomen, was in de Noordelijke Nederlanden een onverbrekelijk snoer bevestigd (dat God het genadig tot in geslachten gedenke!) tusschen de kerk van Christus, het bevrijde Nederland, en het stamhuis der Oranjes.

Wederom staan wij aan het besluit eener eeuw! Op den tweeden Julij 1600 zegeviert de drie en dertigjarige Maurits van Nassau over Albert van Oostenrijk en over de heirlegers van Spanje; en geeft, nedergeknield op het behoudene slagveld, de eer aan God, *die zich over arme zondaars ontfermt!* Treffend is deze overwinning, niet van wege eenig aanmerkelijk voordeel in de gevolgen eener roekelooze onderneming, tegen den raad der bekwaamsten en van Maurits zelven, door de Staten van Holland doorgedrongen; maar van wege de schitterende eer, die zij, onder het hooge Godsbestuur, over dien Maurits brengt, over de helden van zijnen stam, en over heel het pasgeboren vaderland, ten aanschouwen van vriend en vijand, van heel Europa (1). Treffend is het oogenblik, waarop in de duinen van Nieuwpoort gestreden, en binnen de muren van Ostende gebeden wordt, in den naam van *den Vorst der legerscharen Gods*; en zelfs de oudste van Prins Willems zonen, Catholiek en Spaansch, zijne stemme tot God verheft, voor de bewaring zijner beide broeders, om straks zich in zijn hart, met al wat God en Nederland lief heeft, te verheugen in de overwinning, hun zoo schitterend verleend (2). Doch ook veelbeteekenend en beslissend was dat oogenblik voor heel de aanbrekende toekomst. Reeds ontwikkelden zich de kiemen van die twee afdeelingen der Nederlandsche natie, waarvan de eene de zaak harer vrijheid tegen Spanje, als op die van God en Zijne kerk, van Christus en Zijne waarheid, gegrond en daarvan onafscheidelijk beschouwde; de andere, buiten dat verband,

(1) *Scrutamini Scripturas* (uit Joh. VI).

(2) Schoon het zeer zeker gaat, dat keizer Karel ten opzichte van de kerkhervorming tot zijn einde toe onveranderd van gevoelen gebleven is, zoo is het evenwel opmerkelijk, èn bij hem, èn bij sommige andere beroemde Catholieken, dat zij, als het aankwam op de zaligheid hunner zielen, en hunne bijzondere opbouwing, zoo grootelijks op hadden met de Schriften dier twee genoemde kerkvaders, bij welke de leer van *vrije genade*, en *rechtvaardiging door het geloof* zoo krachtig als zalvend steeds op den voorgrond staat.

(1) Men zie, behalve de oude historieschrijvers, BOSSCHA, *Neêrlands Heldendaden te Land*, bl. 340 en volg.

(2) Men zie deze bijzonderheid van Philips Willem Prins van Oranje verhaald bij LA PISE, *Histoire des Princes et de la Principauté d'Orange*, p. 576 enz. en uit hem bij Prof. VAN CAPELLE, in zijne levensbeschrijving van dien Prins (Haarl. 1828).

als eene zaak van menfchelijke overlegging, en menfchelijke kracht. Aan *deze* ging zich aanfluiten het gevoelen dergenen, die in de kerk het werk der zaligheid deelen wilden tusfchen God en den mensch; met *gene* door tederder en heiliger beginfelen dan die van eigenbaat en ftaatkunde verbonden, zoude Maurits eenmaal niet zijn zwaard, maar de plicht van zijn ampt en het getuigenis van Gods woord in de fchaal leggen, op dat gehandhaafd werde het fondament der Hervormde, der aloude Christelijke kerk, tegen ondermijning en geweld.

Het jaar 1650! Maurits en Fredrik Hendrik werden met hunne vaderen vergaderd. De erfgenaam van hunnen naam, last, en roem wordt in dat jaar van treurige herinnering weggenomen uit eene onwaardige wereld. Willem de Tweede fterft, zonder eenen zoon aanfchouwd te hebben, in den prilften bloei zijner jeugd. Is de roeping des huizes van Oranje voleind? heeft de vrede van Munfter Nederlands onafhanklijkheid (door hunnen arm en bloed bevochten) onafhanklijk gemaakt ook van deze zijne vaders en helden? Neen, roept het treurend, het biddend, het in de daden des Heeren roemend volk! en in den fpruit, acht dagen na 's Prinfen dood ter wereld gebracht, verheerlijkt de God van Nederland zijne getrouwheid. Die fpruit afgefmeekt met zoo vele tranen, op zoo vele gebeden gedragen en als gekoesterd, is Willem de Derde, de man, die geoefend door verdrukking en lijdzaamheid, in gebed en geloof, Nederlands redder, Engelands bevrijder, Europa's befchermer moestzijn. Zoo is ons Vaderland, zoo het huis van Oranje, even als de kerk zelve van Christus, fteeds *op hope als tegen hope* bewaard.

De achttiende eeuw is ingegaan, en Koning Willem fterft kinderloos (18 Maart 1702); maar niet zijne nagedachtenis, noch zijne ftaatkunde, noch zijn werk. Na zijnen dood nog temt zijn geest dien van den hoogmoedigen Lodewijk aan het hoofd van Frankrijk en van het Pausdom. De last en titel van Oranje gaat over op den nazaat van Graaf Johan van Nasfau, den erfgenaam hunner helden- en christendeugden, beroemd door Oudenaarden, en Malplaquet. Maar wederom wordt de fcheute afgebroken, de verwachting te loor gefteld, de hoop gefchud, het geloof geoefend. Prins Johan Willem Friso komt om (1711) in de wateren van den Moerdijk. *Heere! helpt ons, wij vergaan*, roept met den zinkenden held het rouwend Vaderland uit. Ook hij zag geenen zoon voor zijnen dood. Maar nog eenige weken; en de vorftelijke weduwe (Maria Louifa, die moeder in Israël!) draagt eenen manlijken fpruit op aan den God hares heils en harer hope. Het is Willem de Vierde, ook hij jaren lang in Nederland de hoop en het uitzicht, in 1747 bij den inval der trouwlooze Franfchen het teeken der redding in den dreigenden nood; ook hij flechts kortftondig een Vader des Vaderlands, en in het midden zijner jaren aan deszelfs liefde en verwachtingen ontrukt!

Wederom ziet het midden eener eeuw (1751) het huis der Stadhouderen en heel ons volk in rouw; en ftraks, zijnen zoon en opvolger, van de minderjarigheid aan, overgegeven aan de fchudding der woelende partijen, aan den losbrekenden ftorm van buiten. De omwenteling triumfeert. Franfche heirlegers betreden den Nederlandfchen bodem, en het huis van Oranje in drie geflachten wijkt uit. Doch de God des Verbonds leeft, die de tranen telt, en de verzuchtingen hoort. —

Veertig jaren vervulden hunnen kring, zints (op den negentienden Januarij 1795) de kleinzoon van Neêrlands laatften Stadhouder, een Erfprins van Oranje, tweejarig kind en balling, op de wateren dobberde der Noordzee, terwijl hem, in het machtige Rusland, op dienzelfden dag eene gemalin werd geboren. De gebeden der duizenden verzelden hem. Zij bleven voor hem opgaan, als hij was in het land der vreemdelingfchap, op de kampplaatfen tegen Frankrijks algeweld in Spanje, bij Quatrebras en te Waterloo, in Brusfel en te Antwerpen, bij Hasfelt en voor Leuven; en ftraks op het krankbed, *in zorgelijke omftandigheden*, aan den oever des doods. Is het waarlijk alzoo, o Nederlands volk! hebt gij in die voor heel uwe toekomst zoo hachelijke ure gebeden? *tot den Heere gebeden* (1)? Wel nu dan! *betaalt*, bij de verwaardigde uitkomst, *den Allerhoogfte uwe geloften! Offert hem dank*, daarin dat gij u tot Hem bekeert. Ja! bekeert u, op eene zoo krachtige ftem der waarfchuwing, gij, kleinen en grooten! van uwe zondige, van uwe onheilige, van uwe God onteerende ijdelheden! van uwe veelvuldige gemeenfchap met den afgod der eeuw, die u eerst verleiden, daarna verpletteren wil. Bekeert u tot den God uwer vaderen! *Aanbidt den Zoon, opdat Hij niet toorne!* Bidt om den Geest der genade en der gebeden! en wordt alzoo door die genade en in die kracht, een Christenvolk, ftaande met Oranje tegen over den opftand en den afval dezer eeuw, voor God en Zijne waarheid, onder Jefus Christus en Zijn koninklijke banier!

En Gij, o van God geredde, aan Nederland op nieuw wedergegeven Prins! Één ding is noodig, zal het U, zal het den lande in de hachelijkheid der tijden, die de wereld te gemoete fnelt, wèl gaan! de keuze van Jofua uit uwen mond: *Ik en mijn huis, wij zullen den Heere dienen!* Die keuze worde gedaan, o Koningszoon! en het woord zal vervuld zijn dat op den dag Uwes doops met biddinge gezongen, heel Christen-Nederland doorgalmde:

Gods trouw rust zelfs op 't late nageflacht,
Dat Zijn verbond niet trouweloos wil fchenden:
Noch van Zijn wet afkeerig de ooren wenden,
Maar die naar eisch van Gods Verbond betracht!
Ps. CIII. v. 9.

GEDACHTENIS.

In de kanzelarije van den koning Darius wierd gevonden een rol, wiens opfchrift was GEDACHTENIS (Ezra VI. v. 1 en 2). Zoo behoorde ook onder onze papieren en boeken altoos gevonden te worden zulk een rolle, wiens inhoud is: *Gedachtenis van de wegen des Allerhoogsten.*

FLORENTIUS COSTERUS.

(1) *Algemeen Handelsblad* van 23 Januarij 1835.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.